

KÁNTOR LAJOS

FOREVER LIVING

**Árnyékom
a megmaradt elmémmel
együtt sírba szállt.
Azt mondtad, hogy
az elme olyan, mint a
szél, de inkább mi
vagyunk olyanok, nem?
Csak áttűnünk
a dolgokon
gondolatlanul. Nincs
öregedés, nincs elmúlás.**

64

■ Új tábla jelent meg utcájuk végén, bérlőkre váró ház emeleti magasságában. Sebestyént az örök élet reménye hetvenöt évének semelyik szakaszában nem kísértette meg, most azonban kíváncsi lett, hogy ki és miként ígér neki ilyesmit, akár angolul. Naponta jár el a ház előtt, de csak sokadik alkalommal vette észre – netán később egészítették ki a reklámot? –, hogy a csupa nagybetűs csábítás után még két szó következik: PRODUCTS ROMANIA. Ugye így már egészen hihető, legalábbis reklámfogásként, az öröklét ígérete.

Mínthogy folyamatosan vele van SzGSz, Sebestyén elgondolkodik azon, vajon idősebb és ifjabb Sz meg G tekinthető-e romániai „terméknek”, mi az ő viszonyuk ehhez az örökléthez Romániában. Persze, ha a művek által megvalósuló, az életművel kiérdemelt (magyar) továbbélés felől nézzük, együtt és külön-külön van esélyük erre. Ugyanakkor Sebestyénben a kételyt erősítik a kortárs világirodalom olyan számottevő írói (mostanában volt velük találkozása), mint a Pulitzer-díjas amerikai Cormac McCarthy *Az út* című (2006-os) regényével vagy a japán Murakami Haruki; az ő sok nyelvre lefordított könyve: a *Világvége*. Ha bármilyen okból bekövetkezik egy katasztrófa, amelynek következtében apa és fiú oly hősie, embertelenül megpróbáló, magányos vándorlásra kényszerül, mint amelyet McCarthy képes megjeleníteni, ott a szimpla létezéshez nélkülözhetetlen „termékek” is elpusztulnak, nemhogy könyvek –

A Konglomerát (Erdély). Utazások SzGSz-szel című, készülő könyv utolsó fejezete. A három sorsot – Szabédi Lászlót, Gaál Gáborét és Szilágyi Domokosét – nyomon követő „szemináriumi” végén a három halál és az emlékezés kerül előtérbe.

mondjuk magyarul írottak – túléljék a katasztrófát; és ha mégis, azok valakit még érdekelhessenek.

A *Világvége*vel ezen az utolsó szemináriumon inkább érdemes valamit kezdeni. Csontokkal, a metrójelzárti figyelmeztetéssel indult ez a „konglomerát” – most, Murakaminak köszönhetően, ide érhetnek vissza. Igaz, a „keményre főtt csodaország” írója a maga létproblémáinak megjelenítésében csodaállatok, egykori egyszerűak gyűjteményi koponyáihoz fordul, kérdezése viszont a valamikor éltek álmainak megfejtésére irányul. Emberekre is.

Közeledünk a témánkhoz.

– Addig simogatom ujjaimmal a csontokat, amíg az utolsó fények is el nem enyésznek, hogy megőrizzem magamban tapintásuk emlékét. Nem is tudom, meddig juthattam az olvasásban, hiszen az olvasnivaló túl sok, az idő, mely nekem adott – túl kevés. A szűkre szabott idővel mit sem törődve, figyelmesen sorra veszem a koponyákat, és odaadón próbálom – a szó szoros értelmében – kipuhatolni titkaikat. Percről percre világosabban érzem ujjaim alatt a lány elméjének jelenlétét, és nekem már ennyi is elég. Nem érdekelnek a mennyiségek és arányok, hiszen az emberi elmét ki lenne képes egyik sarkától a másikig felmérni? A lényeg, hogy megvan, és én képes voltam érzékelni a létezését.

Fölfejteni a *Világvége*-beli helyzetet, a főhősét, a könyvtárba küldött álmofejtőét, az ott már korábban dolgozó lányét s az őrét – és persze az álmokét –, amikhez még egy másik síkon a testektől különvált árnyékok is hozzászámítandók: nem lehet ennek a szemináriumnak a feladata. De elhangzanak e találkozások során hasznos figyelmeztetések.

– Régi álmok? – vetem közbe önkéntelenül. – Hogy érti ezt?

– A régi álmok régi álmok, és kész. Annyi van ott, hogy több se kell. Vehet belőle kedvére, és nézegetheti.

– Maga azt kérdez, ami tetszik, én meg úgy válaszolok, ahogy kedvem tartja. Van, amikor nem lehet válaszolni. Mindenesetre maga ezután mindennap eljár a könyvtárba, s ott olvassa a régi álmokat.

– És mit csináljak azzal, amit kiolvasok belőle?

– Semmit. Elég, ha kiolvassa őket, más nem kell.

– Nem értem – tiltakozom. – Az odáig rendben, hogy nekem itt régi álmokat kell megfejtenem, de ez minden? Mi értelme akkor az egésznek? Semmi. A munkának legyen valamilyen célja. Példának okáért papírra vetni az álmokat vagy valamilyen rendszerbe foglalni őket.

És a testtől különvált, külön élő és külön meghaló árnyékról, ezúttal ahogy a lány mondja el:

– Árnyékom a megmaradt elmémrel együtt sírba szállt. Azt mondtad, hogy az elme olyan, mint a szél, de inkább mi vagyunk olyanok, nem? Csak áttűnünk a dolgon gondolatlanul. Nincs öregedés, nincs elmúlás.

Sebestyén nem kívánja filozófiai síkra terelni ezt az utolsó beszélgetést, nem akar hosszabb kitérőt engedni sem a japán – a szupermarketek világával vegyülő – fantasztikus történetbe, sem az európai, például a német romantikába, a schlemihli, akár újabb kalandokba. Öregedés van, elmúlás is. Álom, elme, árnyék dolgában pedig bőven elég – gondolja –, amit SzGSz kínál megfejtésre, papírra rögzítve élete, a három élet tapasztalatát. Persze hátra van még a három halálé. Lehet ehhez a műveikből valamit előtárni?

A legfiatalabbtól, Szilágyi Domokostól elindulva, a „forgácsok” közt található az a két vesszor, amely a kérdést általános érvénnyel teszi fel:

*Két évszám között lakunk.
Merre nyílik ablakunk?*

Az évszámok nyilván nagyon fontosak, a „konglomerát” (Erdély) enélkül aligha érthető, mégis Sebestyénnek sokkal meggyőzőbben hangzik (versként éppenséggel), amit ifjú Sz a festőbarát Nagy Albert halálára írt:

*Míg engem gyorsacsán az élet,
Téged a porhanyó föld lassacsán megőröl,
Hogy lesz ezután? Mondhatom nyugodtan,
hogy az opera jócskán megkopott –
hallgatsz válaszul. S jaj, ki festi meg
immár az angyalt s Jákobot?
Csönd. Hallgatás. Nekem, ki oly sokat
nem értek, s ezt olyan isteni
nyugalommal értem meg – magyarázd el:
haláloed hogy lehet megérteni?!
Csönd. Hallgatás. Absztrakt, rút némaság!
Vitéink múlttá avasodnak.*

Szisztól messzebbre lépve, mégis a közelében maradván T.S. Eliottal (hiszen egy bukaresti magyar kiadású fordításkötetben ő vállalta-végezte a szövegösszehasonlítás s a jegyzetek megírását), néhány sor *A puszta országból* (Szász János fordításában):

*S a halott fa nem ad menedéket, tücsök se megnyugvást,
S a szikkadt kő se csorranó vizet. Csupán
Ott van árnyék, a vörös szikla tövében
(Gyere a vörös szikla alá, mert itt az árnyék).
És én mutatok neked valami teljesen elütőt
Az árnyéktól, amely reggel mögötted lépked,
Vagy árnyéktól, amely este fölsejlik előtted:
Az iszonyatot mutatom meg neked egy marék porban.*

És vissza Szilágyi Domokoshoz, a halálra készülőhöz, a *Circumdederunthoz* (ő a temetési szertartás – reformátusként a római katolikus – szavait fordítja le saját jövőendő halálára).

*Vettenek körül engem rózsák, liliomok,
talajuk televény lélek, talajuk lelki homok,
terméketlen poézis és meddőség, buja.
És itt csukódik be a költészet kapuja.*

*Körülvettenek engem – körül hogy vettenek!
Hogy iszonyú pofájuk csupa egy rettenet,
hogy csupa borzalom, megkísértés, tömény
kárhozat – Isten, Isten! Erre ítéltetem én?*

*Körülvettenek engem a világ dolgai,
és nincs erő közülük kiszabadítani.
Talán nem is akarnám. Tán így rendjénvaló.
Halál elől ne meneküljön, azki meghaló.*

tyén rokon szöveget előbányászni. (Persze prózában keresi.) Az, amit vele régi és új elvtársai műveltek, bőven adott (volna) okot nem csupán a sírásra, hanem a halálválasztásra. G kívárta (ágyban – békésen?), hogy a szívinfarktus végezzen vele. A körülötte aggódó felesége, gyermeke, néhány barát reménytelenül próbálkozott a segítséggel.

Szabédi útja a Házsongárdig (SzGSz ott nyugszik) évtizedeken át nyomon követhető. Már a huszonkettedik születésnapja előtt ilyenekről elmélkedik:

– Mit akarok? Azt akarom-e, hogy mindent tudjak, vagy azt akarom, hogy mindenki tudja? A halott mindent tud; de mi nem tudjuk, mit tud. Ha mindent tudnék, de senki se tudná, olyan volnék, mint a halott. Bizony a szimpla mindentudás halál.

Máskor, szintén a *Diariumban*, diákkori naplójában műfajelméleti eszmefuttatásban gondolkozik el a halálon.

– Tragikus vagy komikus világnézet. Alapja: a komikum felteszi, hogy egy esetet ismer a világtörténelem, amely egy normális emberé volt, aki úgy halt meg, hogy halálát csupán az élő ember természetéhez szorosan hozzá tartozó halál okozta. Mily helyt ezt feltesszük, mindjárt nyilvánvaló, hogy a többi emberek halálát vagy véletlenség, vagy saját maguk (ismét véletlenség) okozták. Ez a felfogás nem ismeri a tragikumot. A tragikum ugyanis szükségszerűségnek ismeri fel a halált, amely az élő emberen kívül álló okokból, de szükségszerűen bekövetkezik, a halál okából. Mely okokból nem lehet megállapítani, hogy kié a döntő szó.

És egy személyesebb, de még mindig elvont gondolatfutam:

– Összeütközés. Tragikum. Eddig egyetlen tragikum volt számomra lehetséges: az öngyilkosság. Most az élet maga. Most a halál bizony megnyugvás volna. Megmásíthatatlan. Ha most megnyugtatom magam, nem tüntetem el a tényt, s jöhet s jönni fog perc, amelyben újra gyötör; és erről a bizonyosságról sohasem tudok megfeledkezni.

És még mindig 1929-ből:

– A halál valami morális lehetetlenség megoldása.

A versek beszéde és a (korai) naplóbejegyzések felidézése után már a két Sz, Szabédi László és Szilágyi Domokos nélkül tárgyalandó a legsúlyosabb szemináriumi téma: a két öngyilkosság. Két költőé, a tanáré és a tanítványé.

Szabédi Lászlónál: a halálról folytatott régi diskurzus mint előkép és a családi előzmények (két leánytestvér öngyilkossága) nem magyarázat. Megfeszített munka (a magyarság európai helyzetét erősíteni akaró nagy nyelvészeti traktátus, a magyar nyelv őstörténetének befejezése) után, utolsó kívánságként az elkészült mű kiadásának szerzői sürgetése – a politikai üldöztetés, az éjszakai szekus zaklatások (telefonhívások), berendelések heteiben, a Bolyai Tudományegyetem felszámolásának napjaiban: ez már a teljes válasz közelébe visz. Innen talán még az az abszurd levél végi felkiáltás is megérthető (sok korábbi kitérő ismeretében), amely tulajdonképpen a megyei párttitkárt szólította meg: „Éljen a szocialista tábor fényes jövője!” Utókori olvasatban borzasztó önironia, egy füzetlap alján olvasható töredékszöveg (fogalmazvány) szerint viszont véres valóság:

– Titkár elvtárs! nem tudok várni – nyugtalan vagyok – Segítség – és hogy biztosítsanak, hogy nem hiába amit írtam – mennyi lépést tettem, hogy ne csináljam, hogy pihenjek, hogy az orvosok...

A verssorokba rendeződött töredékek közt pedig az igazi búcsú:

*Szívben már elszakadva, nem népemtől:
elszakadva mindentől, ami van,
békélten várom a halálra,
nem boldogtalanul s nem boldogan.*

Hogy még lehetett volna valaki, aki az utolsó percben, a feleség és a neves költőpós társaságában a Postakert utcai, félig fogyasztott reggelitől felállva, megpróbálja visszatartani? Talán ha a feleség... Sebestyén a már idézett Sz-mondatokhoz nyúl vissza.

– A halott mindent tud. De mi nem tudjuk, mit tud.

És mit tud Szilágyi Domokos? A halott...

A még élő, a távozóban lévő ennyit tudott:

– Én ma lelépek e világi életből. Ne kérdezd az okát – én sem tudom... Ezen már nem lehet segíteni. Ne legyen lelkifurdalásod – úgysem vagyok már jó semmire. Amint az utóbbi hetek bizonyították. Mamát, tudom, leveri a dolog, de nincs más választásom. Nem tudom – próbáld vigasztalni. Ha lehet. Bár nem hiszem. Nem vagyok részeg, és – ahogy mondani szokás – tiszta elmével írom e sorokat. Mint egy hülye gimnazista.

Képes kívülről nézni magát. És nem szól a szocializmus fényes jövőjéről.

Az utókor hallhat erről-arról. A szocializmus romániai éveiből. Nem feltétlenül arról a Balogh Ferenc (Francisc) epizódról. Amitől nehéz szabadulni. Valami egészen más: a Mama. Fültnán szerint éppen a Mama az utolsó délután felfoghatatlanul szörnyűt mondott fiának, a monostori lakásban. (Semmi köze Balogh Ferenchez. Arról senki nem tudott, csak a Szeku.) A tragédia felől banálisnak számító ügyben délután becsengető barát a veszekedés fozslányát hallja (az ifjú Sz nemrég elhunyt fiútestvérevel szembeállító mondatot):

– Inkább te haltál volna meg...

És ifjú Sz nemsokára felöltözött, elintézte dolgait a postán, felment a Kányafőre, inzulinnal meg egy üveg vodkával.

A hihetetlen-hihető anyai mondatról tanúságtevő emlékezését nem könnyű elfogadni. Annak az idős orvosnak a levelében foglaltakat viszont biztosan nem kell, idősb Sz halálának vélt körülményeiről; hogy a szamosfalvi sínekre már halottan került volna Szabédi teste, és ezt állítólag egy elveszett (eltüntetett) bonctani jegyzőkönyv bizonyítja. A feltételezéssel szemben ott a kézzel, ceruzával írt, családnak szóló búcsúlevél:

– Ne haragudj reám. Kuvasz természetem volt egész életemben. Ha meggondolom, én egész életemben csak Téged szerettelek s most talán mégis Téged bántalak meg a legjobban. Pokol várt reám és valószínű reád is. Így nekem könnyebb – talán neked is. Édesanyámékat és édesapádat csókold meg helyettem. – Könyvről hagyakozás. Rajtam kívül senki nem tudja, hogy milyen kínok között írtam a könyvemet.

És akkor a Szamosfalva utáni napokról.

A szocializmus 1959-es védelmezői, titkár elvtársék a temetést lehetőség szerint igyekeztek zárójelbe, „karanténba” tenni. Ha már Szabédit életében nem sikerült.

Barátok, tanítványok állták körül mégis, a tiltások ellenére, a házsongárdi ravatalt.

– Csönd. Hallgatás. Absztrakt, rút némaság!

Nem is volt olyan absztrakt ott a rút némaság.

Ennyi halál után – mondja Sebestyén, a „FOREVER LIVING” ígéretével indított szeminárium szigorú tényeinek számbavétele végén – feloldás csak a költészet lehet. Például ifjú Sz *Őszi idilljének* néhány sora (még 1968-ból):

*Új mitológia, új csodaszörnyek, rettenetes nagy,
nagy hatalommal élénk vágnak az égbe, Chloé,*

*új mitológia, új csodaszörnyek, a rettenetes nagy
földi meg égi világ új, szigorú urai –*

*ó, kicsi pontok, amik mi vagyunk – beleámul a lelkünk –
szürke a lombtalan ég – vissza ki adja színét?*

vissza a nyárit, a kék-remegőt, amit oly híven őrzünk
 pórusainkban, a vér kék-piros útjain; és
 színeket álmodik újra szemünk, s kivételnek a színek,
 s tisztul a köd, s a határ lángba borul, csupa tűz,
 tűz, csupa tűz, csupa láng, csupa fény, csupa édes erőszak,
 lángol a tarka avar, kis tüzeket nyit a dér,
 villamosok pirosan sikítoznak, a fék sziszegése
 sűgássá szelídül, és megértjük a szót:

De mi jön a kettőspont után? Fák szava, rét szava, mindenség szava, falkavadász-
 szat – és jócsövű fegyveredat átveszi majd fiad és átveszi majd unokád.

Ha a két Sz ezt szó szerint, fiak és unokák jogán nem is remélheti (G talán igen),
 az „örök élet” konglomerátra (Erdélyre) és a magyar nyelvre redukálva talán remél-
 hető. A két élet – három élet – tanúságával, tanulságával (G-vel kiegészülve). Sebes-
 tyén meggyőződése, hogy Szilágyi Domokos pontosan fogalmazott egy (akár feledhe-
 tő) recenziójában, 1968-ban:

– Egy dolog bizonyos: az emlékezés is nagyhatalom.

A Szisszel közös barát, Lászlóffy Aladár búcsúzott így (*De profundis*), 1976 no-
 vemberében, ifjú Sz-től, Szilágyi Domokos-szavakkal:

– Van, van, van tovább!

Sebestyén mindkét barátjának hinni akar. És közös tanárunknak. Ezt a legutolsó
 szemináriumukat azonban csak úgy tudja lezárni, ha az állító mondatok végére, tel-
 jesen szabálytalanul, kérdőjelet tesz.

Az elme olyan, mint a szél? Vagy mi vagyunk olyanok? Csak áttűnünk a dolgokon?

